

УДК 355.4

ГЕНАЦЫД БЕЛАРУСКАГА НАРОДУ І ГАСПАДАРЧАЕ РАБАВАННЕ БЕЛАРУСІ

Лешчанка А. А., Снапкоў Я. Я.

Научный руководитель Арлачоў А. В.

Белорусский национальный технический университет

Дадзенная тэма на сённяшні дзень застаецца вельмі актуальнай. Міжнародная абстаноўка працягвае заставацца напружанай. Калектыўны Запад спрабуе навязаць новую гісторыю, сціраючы і адмаўляючы Вялікую перамогу савецкага народа над фашызмам. Гэта яскрава выказваюць краіны Еўропы, знішчаючы помнікі прысвечаныя савецкаму народу, які вызваліў іх ад фашысцкай пухліны. З нарастаннем пагрозы новага ваеннага канфлікту, неабходна нагадаць усім, якімі стратамі далася нам Вялікая перамога. Нельга забываць, каб людзі маглі жыць над чыстым небам і каб тыя зверствы больш ніколі не паўтарыліся.

Генацыд з'яўляецца зборным выразам, пад якім мяркуюць ўсе тыя дзеянні, якія здзяйснялі нямецкія захопнікі ў перыяд Вялікай Айчыннай. Усе злачынствы, учыненыя імі, да гэтага часу цяжка ўявіць. Тым больш, што і ў наш час знаходзяцца розныя каштоўнасці, якія належалі як салдатам і партызанам, так і мірнае насельніцтва, якое стала ахвярамі вайны.

У адносінах да насельніцтва БССР нацысцкімі ваеннымі злачынцамі, іх еўрапейскімі саюзнікамі з Румыніі, Італіі, Славакіі, Венгрыі і Фінляндыі, а таксама іншымі памагатымі з ліку ўкраінскіх, польскіх, латышскіх, літоўскіх, эстонскіх і іншых калабарацыянісцкіх фармаванняў праводзілася

мэтанакіраваная і ўсвядомленая палітычная палітычная палітыка. У прывядзенні карных акцый супраць савецкіх грамадзян на тэрыторыі Беларусі таксама ўдзельнічалі іншыя воінскія падраздзяленні (з Аўстрыі і Чэхіі), якія ўваходзілі ў склад Трэцяга рэйха.

Генацыд з навуковага пункту гледжання – дзеянні, якія здзяйснююцца з намерам знішчыць, поўнасцю або часткова, якую-небудзь нацыянальную, этнічную, расавую або рэлігійную групу шляхам забойства членаў гэтай групы або наўмыснага стварэння жыццевых умоў, разлічаных на поўнае або частковае фізічнае знішчэнне гэтай групы. Намер на правядзенне генацыду быў замацаваны ў дакументах Германіі.

Для арганізацыі і правядзення ў шырокім маштабе генацыду, рабаванняў і іншых злачынстваў кіраўніцтва нацысцкай Германіі і вышэйшае камандаванне германскай арміі накіравала на тэрыторыю БССР карныя падраздзяленні органаў паліцыі бяспекі і СД, вермахта, зондэркаманды, войскі СС, літоўскія, латышскія, украінскія і іншыя. Масавое знішчэнне людзей было пастаўлена на паток і вялося варварскімі метадамі і сродкамі: прымяняліся расстрэлы і шыбеніцы, газавыя камеры, голад і холад, распаўсюджванне розных эпідэмій, невыносная праца і іншыя метады.

Таксама хачу адзначыць, што ў складзе самых розных карных падраздзяленняў дзейнічала падраздзяленне пад камандаваннем А. Дзірлевангера, якое камплектавалася з асуджаных за розныя злачынствы. У 1943 годзе дадзенае падраздзяленне дасягнула колькасці палка і атрымала назву «Адмысловая каманда СС Дзірлевангер». Пасля прызначэння Гімлера камандуючым арміяй рэзерву летам 1944 падраздзяленне было павялічана да брыгады («Адмысловая брыгада СС Дзірлевангер»). З 1942 гады фармаванне стала прымаць актыўны ўдзел у акцыях супраць партызан і мясцовага насельніцтва. Узровень жорсткасці ў барацьбе з партызанамі

паказвае прыклад спалення 7 населеных пунктаў у раене вескі Боркі летам 1942 года, дзе было знішчана, па нямецкіх дакладах, 2 027 чалавек. Жыхароў было шмат, таму забіць усіх адразу не атрымалася.

З Беларусі ў Германію, дарэчы, было скрадзена 399 474 чалавекі, з якіх дзясяткі тысяч загінулі, не вытрымаўшы жорсткіх умоў. Не менш за 1,4 мільена чалавек былі знішчаны ў месцах прымусовага ўтрымання цывільнага насельніцтва. За гады вайны рэспубліка страціла каля 3 мільенаў чалавек, ці кожнага трэцяга свайго жыхара.

Ці шмат было завезена на тэрыторыю Германіі уваголе? Па афіцыйных дакументах Трэцяга рэйха, каля 7,5 млн чалавек у асобе мірнага насельніцтва і ваеннапалонных. Вывазу падваргаліся, падлеткі ва ўзросце каля 16 гадоў, людзі старэйшыя за гэты ўзрост, як правіла, прымаліся ў меншых колькасцях. 30 % остарбайтэраў было адабрана ва ўзросце ад 12–14 гадоў. У канцы вайны вярнуліся 5,5 млн чалавек.

На акупаванай ворагам тэрыторыі налічвалася звыш 260 лагераў і месцаў масавага знішчэння мірных грамадзян і савецкіх ваеннапалонных. Яны дзейнічалі на працягу ўсяго перыяду нацысцкай акупацыі ці даволі працяглы час. Мірныя грамадзяне дзясяткамі тысяч складаліся ў лагеры разам са сваімі сем'ямі. Умовы ўтрымання – голад, холад, пабоі і катаванні. Гібель многіх тысяч вязняў – следства жудасных умоў жыцця, непасільнай працы. У лагерах над зняволенымі праводзілі доследы з заразнымі хваробамі, газамі, атручанымі кулямі, доследы па стэрылізацыі мужчын і жанчын, эксперыменты, мэта якіх – вызначэнне здольнасці чалавечага арганізма пераносіць нізкія тэмпературы і г.д.

Найбольш маштабнай карнай аперацыяй на тэрыторыі Беларусі ў пачатку вайны была акцыя «Прыпяцкія балоты», якая ахапіла раены Брэсцкай, Пінскай, Палескай і Мінскай абласцей. Праводзілася пад маркай барацьбы з савецкімі партызанамі. За перыяд правядзення гэтай аперацыі

з 19 ліпеня да 31 жніўня 1941 г. карнікамі са 162-й і 252-й пяхотных дывізіяў, 1-й кавалерыйскай брыгады СС было спалена 18 весак і знішчана 13 788 чалавек.

Галоўнай эканамічнай мэтай нападу Германіі на СССР складалася ў ператварэнні тэрыторыі СССР у аграрнасыравінны прыдатак, крыніца таннай працоўнай сілы. У запісах па плане Барбаросса, абвешчаных на Нюрнбергскім працэсе, прыведзены словы Гітлера: «Неабходна напасці на СССР, захапіць яе рэсурсы, не лічачыся з магчымасцю смерці мільянаў людзей у гэтай краіне. Нам трэба ўзяць у СССР усе, што нам трэба. Няхай гінуць мільяны».

У склад плана Барбаросса ўваходзіў эканамічны раздзел пад кодавай назвай «Ольдэнбург». Асноўныя яго ідэі былі закладзены ў так званай «Зяленнай тэчцы Герынга». Дэрэктывы першапачаткова рэгламентавалі парадк кіраўніцтва гаспадаркай занятых фашысцкімі захопнікамі.

З першых дзен акупацыі БССР гітлераўцы мелі намер поўнаасцю прыстасаваць гаспадарку да патрэб Германскай ваеннай эканомікі. Захапіўшы зямлю, матэрыяльныя рэсурсы, нямецкія захопнікі ўстанаўлівалі нечалавечыя ўмовы, канфіскаўвалі прадукцыю і сыравіну.

Нарабаванае вывозілі ў Германію, а тых, каго не забілі, выкарыстоўвалі ў якасці працоўнай сілы, альбо ў якасці донараў крыві для нямецкіх салдат.

Абрабаванню акупаваных савецкіх тэрыторый спрыяла і грашова-крэдытная палітыка гітлераўцаў. Фашысты шырока выкарыстоўвалі выпуск незабяспечаных грошай. З гэтай мэтай яны ўстанавілі сістэму паралельнага абарачэння дзвюх валют – савецкай і акупацыйнай. Аднак афіцыйны курс маркі быў вельмі завышаны: 10 рублеў за 1 марку, што амаль у 5 разоў перавышала даваенны курс.

Татальнага рабаўніцтва садзейнічала і падатковая палітыка акупантаў. Існавалі дзве формы падаткаў – дзяржаўныя і мясцовыя. Прыватныя і дзяржаўныя прадпрыемствы плацілі падатак з абароту, прыбытку, падаходны. Насельніцтва абкладалася падушным, адміністрацыйным падаткамі, страхавымі зборамі, падаткам на аплату старастаў вуліц. Расследаванне страт вялось на аснове дакументальных сведчанняў.

Беларуская эканоміка страціла 75 млрд рублеў. Агульныя страты прамысловасці склалі 6 225 мільянаў рублеў у коштах 1941 г. Акупанты спалілі і разбурылі 100 465 прамысловых вытворчых будынкаў. Было вывезена ў Германію або знішчына больш за 10 тыс. прамысловых прадпрыемстваў.

Фашысты разрабавалі 10 тыс. калгасаў, 92 саўгасы, 316 МТС, вывезлі ў Германію 28,5 тыс. аўтамашын, 2,8 млн галоў буйнай рагатай жывелы, высеклі 104 тыс. га лясоў. Варварскімі метадамі знішчаліся і раскрадаліся установы культуры, навукі і адукацыі. З 1941 г. па 1944 г. было знішчана 8 беларускіх музеяў, шкода склала 163,4 мільянаў рублеў.

У Заходнюю і Цэнтральную Еўропу было вывезена шмат твораў беларускага мастацтва. Усе яны захоўваліся ў Дзяржаўнай карціннай галерэі БССР. З пачаткам вайны калекцыю рыхтавалі да эвакуацыі, але вывезці не паспелі. Да верасня 1941 года збор карціннай галерэі быў практычна страчаны. Каля іх знаходзілася 1 700 твораў жывапісу і ікон, больш за 50 скульптур, а таксама гравюры, матлікія малюнкі, музычныя інструменты, мэблевая вырабы. Толькі невялікая частка выкрадзенага была вернутая Беларусі.

У гады вайны Беларусь пазбавілася свайго нацыянальнага сімвала – Крыжа Ефрасінні Полацкай, унікальнай каштоўнасці, створаннага у 1161 годзе. Але у 1997 годзе брэсцкім ювелірам-эмальерам Мікалаем

Кузьмічом была выраблена поўнапамерная копія крыжа Ефрасінні Полацкай.

Была знішчана рэспубліканская сістэма бібліятэк, разрабаваны яе кніжны фонд. З фондаў Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя У. І. Леніна, было страчана больш за паўтара мільёна тамоў. На сённяшні дзень засталася каля 1 млн тамоў не знойдзена. Разбурана 5 тысяч тэатраў і клубаў. Акупантамі была знішчана 24 навуковыя ўстановы, у іх была і акадэмія навук. За гады вайны былі спалены 8 825 школ. Матэрыяльныя страты, нанесеныя ўстановам адукацыі рэспублікі, склалі 4,6 млрд. рублёў.

Беларусь у вайне страціла больш за палову свайго нацыянальнага багацця. Было разбурана і спаджана 209 гарадоў і раенных цэнтраў, 9 200 весак. Вялізны былі людскія страты. Загінуў кожны трэці.

Прамога над ворагам у вайне была дасягнута, але якой каштоўнасцю? Наш народ заплаціў высокую цану, цану вялікіх ахвяр і незаменных страт. Немецкія захопнікі пакінулі крывавае след, горыч і нябачанае спусташэнне. Злачынствы акупантаў не ведалі сабе роўных. Беларусь пацярпела больш чым за іншыя краіны Еўропы.

Менавіта таму мы павінны жыць і памятаваць тыя зверствы і варварствы нямецкіх захопнікаў, а таксама памятаць і шанаваць кожнага беларуса, кожнага салдата які аддаў свае жыцце змагаючыся з нямецкай бязбожнасцю, тых, хто ваяваў і выжыў, тых, хто не здаўся і перамог, дзеля таго, каб мы маглі жыць у свабоднай краіне, якую мы любім і клічам Беларусь.

Мы не можам забыць нашу гісторыю – гісторыю нашага народа, які ўсімі сіламі дабыў сабе свабоду і незалежнасць. Наша мэта – заўсёды памятаць подзвігі нашага народа і не даць іх апаганіць тым, хто раней здаваўся нам сябрамі!

Літаратура

1. Кузьмін, С. Т. Тэрміну даўнасці не падлягае: (Пра злачынствы фашыстаў на тэрыторыі СССР, Польшчы і інш. краін) / С. Т. Кузьмін. – М. : Політвыдат, 1985. – 206 с.
2. Мягкоў, М. Ю. Вермахт каля брамы Масквы. Погляд з нямецкіх штабоў / М. Ю. Мягкоў. – М. : Алгарытм, 2016. – 368 с.
3. Нюрнбергскі працэс над галоўнымі нямецкімі ваеннымі злачынцамі: зб. матэрыялаў: у 3 т. / пад агул. рэд. Р.А. Рудэнка. – М.: Юрыдычная літаратура, 1965–1966. – Т. 1 : Нацысцкая змова супраць міру і чалавецтва. Злачынствы германскіх манаполій. – 1965. – 799 с.
4. Баявыя дзеянні на франтах Вялікай Айчыннай вайны : дапаможнік / С.А. Савік [і інш.]. – Мінск: БНТУ, 2022. – 179 с.
5. Электронны ресурс. – Режим доступа: <http://beldumka.belta.by>.
6. Нюрнбергскі працэс : сб. матэрыялаў : у 8 т. – Т. 3 / Адк. рэд. А. Я. Сухараў. – М. : Юрид. літ., 1989.
7. Беларусь у Вялікай Айчыннай вайне. 1941–1945. Энцыкл. – Мінск : БелСЭ, 1990. – 679 с.
8. Генеральны план «ОСТ» // Национальная академия Респ. Беларусь. – Ф. 1440. Оп. 3. Д. 993. Л. 1–82.
9. Спаленыя вескі Беларусі, 1941–1944: дакументы і матэрыялы / склад. М. М. Кірылава, В. Д. Селяменеў [і інш.] – М. : Фонд «Гістарычная памяць», 2017. – 512 с.